

HARTËZIMI I RASTEVE TË KORRUPSIONIT MJEDISOR

Mars, 2023

*Përmbledhje e politikave mbi
korrupsionin mjedisor*

Autori: INDEP

Programi: Qeverisja demokratike

Publikuar: Mars 2023

Njoftim

Kjo Përmbledhje e Politikave u mbështet nga Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim (UNDP) në Kosovë dhe qeveria e Japonisë përmes “Climate Promise Project”.

“Pikëpamjet e shprehura në këtë Dokument janë të autorëve dhe nuk pasqyrojnë domosdoshmërisht pikëpamjet zyrtare të UNDP-së në Kosovë apo të qeverisë së Japonisë.”

Përmbajtja

Hyrje	2
Dispozitat kushtetuese dhe ligjore për mbrojtjen e mjedisit	4
Instrumentet ligjore për mbrojtjen e mjedisit	7
Rreziqet e korrupsionit mjedisor	8
Mbrojtja e gazetarëve që punojnë në mbrojtjen e mjedisit	11
Përmbledhje	13
Rekomandime.....	14

Hyrje

Kosova* ka një ekonomi në zhvillim, relativisht të re dhe me shumë probleme të shquara, të cilat zakonisht prezentohen edhe në aspektet ambientale. Këto probleme shfaqen si ndikimi i dorës së njeriut, por shpesh janë vazhdimësi e veprimeve si pasojë e mosfunksionimit të së drejtës dhe rendit, edhe pse Kosova ka pranuar shumicën e standardeve dhe instrumenteve ligjore për mbrojtjen e mjedisit. Mbrojtja ligjore e mjedisit përmbledhët në Kushtetutë dhe në legjislacionin primar dhe sekondar, në ligjin penal, Kodi i procedurës penale, dhe në ligjin administrativ dhe civil. Megjithatë, të gjitha këto instrumente ligjore nuk ndryshuan situatën aktuale në mbrojtjen e mjedisit."

Interesi në rregullimin ligjor të ruajtjes, mbrojtjes, promovimit dhe zhvillimit të mjedisit në Kosovë filloj të konsiderohet si një çështje e rëndësishme, kur pasojat e ndotjes së mjedisit filluan të japin rezultate negative që ishin më të dukshme. Kosova ka legjislacionin e vet të ri ambiental, i krijuar kryesisht gjatë dekadës së fundit. Bazohet në Kushtetutën e Kosovës dhe përfshinë lloje të ndryshme të ligjeve, si të përgjithshme dhe të veçanta për mjedisin dhe komponentët e tij, akte normative, vendime të Qeverisë, urdhra dhe udhëzime të ministrive, rregullore specifike, norma dhe standarde.

Çështjet ambientale përfshihen gjithashtu në Kushtetutën e Kosovës¹, duke vënë në dukje rëndësinë që mjedisi ka për të gjitha qeniet e gjalla. Ndërsa ligjet e formuluar më vonë mbështeten gjithashtu në këtë nen kushtetues, i cili jep rëndësi të veçantë kësaj çështjeje. Megjithatë, duhet theksuar se legjislacioni i Kosovës në përgjithësi u hartua nga ekspertë të jashtëm, duke u mbështetur në akte ligjore, konventata dhe direktiva evropiane.

Përveç bazës kushtetuese, ka edhe ligje të tjera që vijnë nga Kushtetuta, të cilat mbrojnë mjedisin. Kodi Penal i Kosovës parashikon të paktën 13 kundërvajtje që bëjnë pjesë në grupin e kundërvajtjeve penale dhe që bëjnë pjesë në mbrojtjen e mjedisit. Ligji Penal përbëhet nga një kapitull i veçantë që rregullon kundërvajtjet penale kundër mjedisit.

Kosova gjithashtu ka miratuar disa ligje që mbrojnë aspekte të ndryshme të mjedisit. Këto përfshijnë Ligjin për Mbrojtjen e Mjedisit, Ligjin për Mbeturinën, Ligjin për Vlerësimin e Mjedisit Strategjik, Ligjin për Vlerësimin e Ndikimit Mjedisor, Ligjin për Parandalimin dhe Kontrollin e Përgjithshëm të Ndotjes, Ligjin për Mbrojtjen nga Zhurma, Ligjin për Mbrojtjen e Ajrit nga Ndotja, dhe dhjetëra veprime administrative.

Megjithatë, legjislacioni për mjedis vazhdon të jetë në një proces intensiv, për t'iu përgjigjur në mënyrë efektive nevojave për politikën bashkëkohore të mbrojtjes së mjedisit, zhvillimit të qëndrueshëm dhe procesit drejt integritetit të Kosovës në Bashkimin Evropian. Në Kosovë janë të angazhuar niveli qendror, niveli lokal, agjencitë dhe institutet e specializuara për zbatimin e legjislacionit mjedisor, ndërsa organizatat joqeveritare që merren me mjedisin janë të angazhuara kryesisht në promovimin e vlerave mjedisore dhe zbatimin e ligjeve.

Kjo përmbledhje e politikave do të nxjerrë në pah pikat kushtetuese dhe legjislative, akterët dhe agjencitë për mbrojtjen e mjedisit në Kosovë. Gjithashtu, pjesë e punimit do të jenë instrumentet

¹ Kushtetuta e Kosovës, Neni 52, I qashtëm në :<https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=3702>

mbrojtëse të ofruara për gazetarët e mjedisit dhe pikat ligjore që mbrojnë këtë kategori gazetarësh. E gjithë kjo me qëllim identifikimin e pikave aktuale mbrojtëse për gazetarët dhe evidentimin e mangësive dhe përmirësimin e tyre në raport me gazetarinë mjedisore, mbrojtjen e mjedisit dhe mbrojtjen e gazetarëve.

Dispozitat kushtetuese dhe ligjore për mbrojtjen e mjedisit

Kushtetuta e Kosovës përmban dispozita për mbrojtjen e mjedisit në të paktën dy nene:

Neni 7 i Kushtetutës [Vlerat]

Rendi kushtetues i Kosovës bazohet në parimet e lirisë, paqes, demokracisë, barazisë, respektimi i të drejtave dhe lirive të njeriut dhe sundimi i ligjit, jodiskriminimi, e drejta e pronës, mbrojtja e mjedisit, drejtësia sociale, pluralizmi, ndarja e pushteteve shtetërore dhe ekonomia e tregut.²

Ky nen, në fakt, shpjegon parimet me të cilat ndërtohet shoqëria dhe parimi I mbrojtjes së mjedisit përmban edhe parimet e integritetit (institucionet shtetërore sigurojnë integrimin e mbrojtjes së mjedisit dhe përmirësimin e mjedisit jetësor), parimi i masave parandaluese, parimi i mbrojtjes së burimeve natyrore, parimi i zhvillimit të qëndrueshëm etj. Në realizimin e së drejtës për një mjedis të shëndetshëm, rëndësi të veçantë i kushtohet parimit të informacionit i cili lejon të gjithë të informohen për gjendjen e mjedisit dhe për të qenë pjesë e proceseve vendimmarrëse sa herë që ato ndikojnë në mjedisi jetësor. Prandaj, parimi i mbrojtjes së mjedisit është pjesë e vlerave kryesore që përbëjnë shtetin.

Neni 52 [Përgjegjësia për Mjedisin]

1. Natyra dhe biodiversiteti, mjedisi dhe trashëgimia kombëtare janë përgjegjësi të të gjithëve.³
2. Të gjithëve duhet t'u jepet mundësia për t'u dëgjuar nga institucionet publike dhe të marrin në konsideratë mendimet e tyre për çështjet që ndikojnë në mjedisin që jetojnë.
3. Ndikimi në mjedis do të merret parasysh nga institucionet publike në proceset e tyre vendimmarrëse.

Neni 52 jep një shpjegim më të detajuar të të drejtave dhe përgjegjësive në lidhje me mbrojtjen e mjedisit. Mbrojtja e natyrës, biodiversitetit, mjedisit dhe trashëgimisë kombëtare është përgjegjësi e të gjithëve. Megjithatë, institucionet kanë përgjegjësinë kryesore për të siguruar që çdo qytetar mund të marrë pjesë në procesin e vendimmarrjes kur preket zona e tyre e punës ose e jetesës.

Nga kjo mund të konstatohet se Kosova përmes kësaj Kushtetute e njeh mbrojtjen e mjedisit si një nga parimet mbi të cilat ka themeluar themelet e saj shtetërore. Mirëpo, në periudhën e nxjerrjes së ligjeve, akteve, rregulloreve dhe dokumenteve tjera të bazuara në këtë Kushtetutë, është dëshmuar se duhet ende shumë punë për të harmonizuar ruajtjen dhe mbrojtjen e mjedisit të Kosovës me standardet e bashkimit Europian, edhe pse jeta mjedisore në Kosovë është kategori kushtetuese.

Ligji kryesor në fushën e mjedisit, pas Kushtetutës së Kosovës, është **Ligji për Mbrojtjen e Mjedisit në Kosovë**⁴. Qëllimi i këtij ligji është të harmonizojë zhvillimin ekonomik dhe mirëqenien

² Kushtetuta e Kosovës, neni 7, i qasshëm në: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=3702>

³ Kushtetuta e Kosovës, neni 52, qasshëm në: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=3702>

sociale me parimet themelore për mbrojtjen e mjedisit sipas konceptit të zhvillimit të qëndrueshëm dhe gjithashtu të promovojë krijimin e një mjedisi të shëndetshëm për popullatën e Kosovës duke sjellë gradualisht standardet e mjedisit të Bashkimit Europian.

Ndërsa një tjetër ligj shumë i rëndësishëm është **Ligji nr.03/L-160 për mbrojtjen e ajrit nga ndotja**⁵. Qëllimi i këtij ligji është të rregullojë dhe garantojë të drejtat e qytetarëve për të jetuar në mjedis të shëndetshëm dhe ajër të pastër, duke mbrojtur njëkohësisht shëndetin e njeriut, faunën, florën dhe vlerat natyrore dhe kulturore të mjedisit. Dhe duke ditur se një nga shkaqet kryesore të ndotjes së mjedisit në Kosovë janë termocentralet me qymyr, atëherë ligji në fjalë do të duhej të funksiononte ndryshe, por siç u përmend më herët, përshtatja e ligjeve të bazuara në vendet evropiane nuk nënkupton funksionalizimin e menjëhershëm. dhe rregullimin e situatës, por i hap rrugën veprimeve dhe marrjes së masave nga institucionet përgjegjëse.

Përveç këtyre ligjeve në mbrojtjen e mjedisit, ekzistojnë edhe akte të tjera ligjore si Ligji për Vlerësimin Strategjik Mjedisor⁶, Ligji për Vlerësimin e Ndikimit në Mjedis⁷, Ligji për Parandalimin dhe Kontrollin e Integruar të Ndotjes⁸, Ligjin për Inspektoratin e Mjedisit, Ujërave, Natyrës, Planifikimit Hapësinor dhe Ndërtimit, Ligjit për Planifikim Hapësinor. Të gjitha këto ligje në thelbin e tyre kanë zhvillimin e mjedisit dhe mbrojtjen e tij, duke përcaktuar qartë veprimet e lejuara dhe ato të dëmshme dhe në kundërshtim me ligjin. Përveç kornizës legjislative, që nga viti 2000 është punuar edhe në ngritjen e strukturave administrative për avancimin e mjedisit në Kosovë.

Çështjet mjedisore përfshijnë disa nga abuzimet më të mëdha të pushtetit në botë dhe disa nga përqendrimet më të mëdha të pushtetit. Hetimi i gazetarëve për këto raste është një përvojë shumë e rrezikshme, e cila gjatë viteve të fundit në botë ka rezultuar në më shumë se 25 vrasje në mbarë botën. Edhe në Kosovë këta gazetarë, edhe pse në masë më të vogël, kanë një rrezik të shtuar në punën e tyre për mbrojtjen e mjedisit, pasi që çështjet mjedisore ende nuk janë objekti kryesor i hetimit.

⁴ Gazeta Zyrtare e Kosovës, Ligji nr. 03/L-025 për Mbrojtjen e Mjedisit, i qasshëm në: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2631>

⁵ Gazeta Zyrtare e Kosovës, Ligji nr. 03/L-160 për mbrojtjen e ajrit nga ndotja, i qasshëm në: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2669>

⁶ Gazeta Zyrtare e Kosovës, Ligji nr. 03/L-230 për Vlerësimin Strategjik Mjedisor, i qasshëm në: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2625>

⁷ Gazeta Zyrtare e Kosovës, Ligji nr. 03/L-214 për Vlerësimin e Ndikimit në Mjedis, i qasshëm në: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2708>

⁸ Gazeta Zyrtare e Kosovës, Ligji nr. 03/L-043 për Parandalimin dhe Kontrollin e Integruar të Ndotjes, i qasshëm në: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2635>

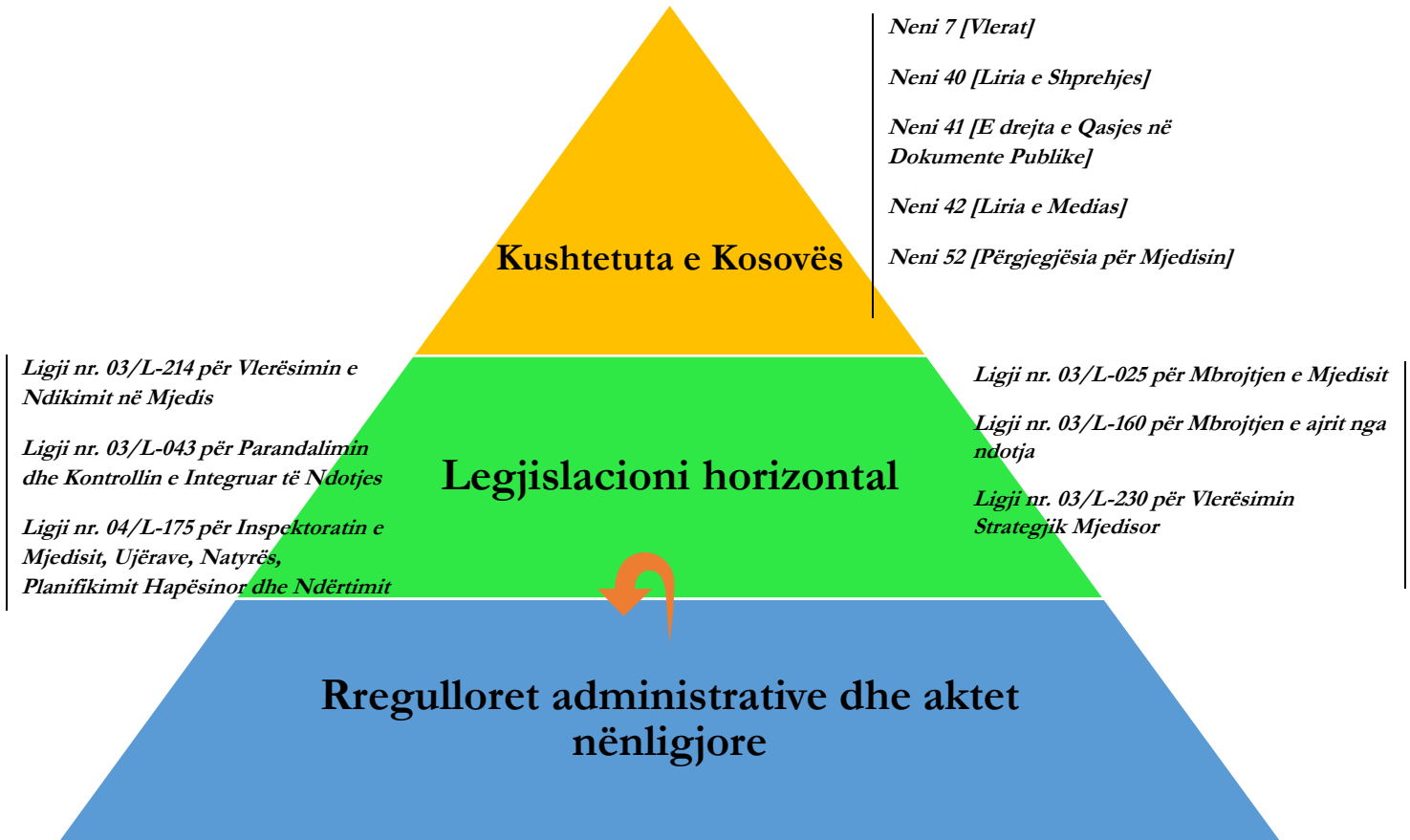

Foto 1. Instrumentet Ligjore për Mbrojtjen e Mjedisit në Kosovë

Instrumentet ligjore për mbrojtjen e mjedisit

Ministria e Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës është organi më i lartë përgjegjës për mbrojtjen e mjedisit, zbatimin e legjislacionit aktual dhe zhvillimin e mëvonshëm të legjislacionit mjedisor. Ministria gjithashtu koordinon agjencitë për mbrojtjen e mjedisit, si Agjencia për Mbrojtjen e Mjedisit të Kosovës dhe Departamentin për Inspektimin e Mjedisit, Natyrës, Ujit, Ndërtimit dhe Planifikimit Hapësinor. Mekanizmat institucional shtetëror të Kosovës, të cilët kanë përgjegjësinë kryesore për mbrojtjen e mjedisit dhe menaxhimin e mjedisit, përcaktohen me legjislacionin aktual shtetëror të ekonomisë në zhvillim. Mekanizmat e lartpërmendur janë pjesë e nivelit qendror, ndërsa përveç këtyre mekanizmave është edhe niveli lokal që ka një rol të rëndësishëm në mbrojtjen e mjedisit.

Mekanizmat e nivelit lokal në Kosovë në shërbim të mbrojtjes së mjedisit janë kompanitë rajonale dhe komunale të mbeturinave dhe kompanitë rajonale të ujësjellësit. Ndërsa secila komunë e Kosovës ka të integruar Drejtorinë Komunale për Urbanizëm, Kadastër dhe Mbrojtjen e Mjedisit. Të gjithë këta mekanizma nuk do të mund të krijoheshin pa miratimin e legjislacionit përkatës nga ana e Kuvendit të Kosovës, si organ vetë-legjislativ dhe forca kryesore në hartimin e legjislacionit dhe politikave mjedisore. Bazuar në këtë, Komisioni për Bujqësi, Pylltari, Mjedis dhe Planifikim Hapësinor është kompetent edhe në fushën e mjedisit në kuadër të Kuvendit të Kosovës.

Krimi mjedisor konsiston në aktivitete të paligjshme që dëmtojnë mjedisin nëpërmjet keq-përdorimit ose dëmtimit të burimeve natyrore, ujit, ajrit dhe tokës ose dëmtimit të zonave të mbrojtura. Kjo kategori e krimit përfshin:

- Ndotja e ujit
- Ndotja e ajrit
- Prerja e paligjshme e pemëve
- Ndotja e tokës
- Shfrytëzimi i paligjshëm
- Dëmtimi i zonave të konservuara të natyrës dhe vlerave natyrore

Krahas këtyre aktiviteteve, të cilat organizohen nga individë dhe grupe të ndryshme për përfitime materiale dhe ekonomike, akterët qendrorë dhe vendorë, në bashkëpunim me Policinë e Kosovës dhe hetimet e bëra nga gazetarët, bëjnë monitorim të vazhdueshëm, parandalim dhe ndërprerje të akte të tilla të dëmshme për mjedisin.

Rreziqet e korrupsionit mjedisor

Korrupsioni mund të konsiderohet si një katalizator për krimin mjedisor. Në veçanti, korrupsioni luan një rol të rëndësishëm në lehtësimin e tregtisë mashtruese, falsifikimin e certifikatave të import/eksportit, zhdoganimin gabimisht, injorimin e depozitimit të paligjshëm të mbetjeve dhe lëshimin e licencave, ndër të tjera.⁹ Korrupsioni në këtë rast mund të prekë një sërë akterësh, duke përfshirë zyrtarët doganorë, pronarët e tokave, grupet e krimit të organizuar, policinë, firmat e transportit detar dhe eksportuesit/importuesit. Korrupsioni, në varësi të zonës që prek, mund të ketë efekte të menjëhershme ose efekte të mëvonshme.

Rreziqet e korrupsionit mjedisor përfshijnë potencialin për konflikt interesi, ryshfet dhe mashtrim. Këto rreziqe mund të çojnë në keqmenaxhimin e burimeve natyrore, dëmtim të mjedisit dhe humbje të mjeteve të jetesës. Ato gjithashtu mund të çojnë në varfërimin e biodiversitetit të rëndësishëm, duke përfshirë speciet dhe habitatet unike. Rreziqet e korrupsionit mjedisor duhet të menaxhohen në mënyrë efektive për të mbrojtur mjedisin dhe njerëzit që varen prej tij. Korrupsioni mund të minojë përpjekjet për mbrojtjen e mjedisit duke devijuar burimet nga aktivitetet e ruajtjes dhe menaxhimit. Mund të rezultojë gjithashtu në degradim mjedisor përmes aktiviteteve të paligjshme si prerja e paligjshme e pyjeve, minierat dhe pastrimi i tokës. Për më tepër, korrupsioni mund të nxisë krimin mjedisor, siç është kontrabanda e specieve të rrezikuara dhe produkteve të tyre. Rreziqet e korrupsionit mjedisor duhet të trajtohen nëpërmjet një kombinimi të masave parandaluese, zbuluese dhe ndjekëse. Masat parandaluese përfshijnë rritjen e ndërgjegjësimit për rreziqet midis palëve kryesore të interesuara, rritjen e transparencës dhe llogaridhënies dhe forcimin e strukturave qeverisëse. Masat e zbulimit përfshijnë vendosjen e sistemeve të paralajmërimit të hershëm, kryerjen e auditimeve të rregullta dhe zhvillimin e mekanizmave efektivë të monitorimit. Masat e ndjekjes penale përfshijnë sigurimin që ata që janë përgjegjës për krimet mjedisore të sillen para drejtësisë.

Rreziqet e shkaktuara nga korrupsioni në Kosovë mund të sjellin dëme që mund të jenë të pakthyeshme. Efektet e korrupsionit, si licencat e gabuara, zhvendosja e projekteve, kohëzgjatja e të tjera, shkaktojnë dëme në mjedis, të cilat përveçse materiale mund të shkaktojnë edhe humbje të jetëve të gjallesave. Rreziqet e korrupsionit janë rrezikimi i qëndrueshmërisë, ndikimi në zhvillimin ekonomik dhe rrezikimi i objekteve dhe burimeve natyrore. Këto rreziqe paraqiten në sektorë dhe forma të ndryshme.

Pranimi teknik i ndërtesave, prerja e paligjshme e pyjeve, nxjerrja e zhavorrit, nxjerrja e gurëve dhe aktivitete të tjera që janë kundër ligjit shkaktojnë dëme të konsiderueshme për njerëzit dhe mjedisin. Të gjitha këto aktivitete, edhe në rastin e Kosovës, mund të marrin jetë njerëzish dhe të dëmtojnë rëndë mjedisin. Edhe pse ligji thotë qartë se këto aktivitete ilegale janë të ndaluara, aktivitetet ilegale kanë ndodhur dhe vazhdojnë të ndodhin në Kosovë. Prerja e paligjshme e pyjeve, nxjerrja e zhavorrit, lejimi i aktiviteteve të gurthyesve dhe pranimi teknik i objekteve që nuk i plotësojnë

⁹ Përgjigja e Ekspertit U4, Krimi mjedisor dhe korrupsioni, i qasshëm në: https://knowledgehub.transparency.org/assets/uploads/helpdesk/326_Environmental_crime_and_corruption.pdf

standardet evropiane të ndërtimit, janë aktivitete që akterët përkatës të Kosovës duhet të ndërhyjnë dhe të ndalojnë.

Disa nga pasojat më të mëdha të korrupsionit mjedisor janë:

- Mungesa e burimeve kritike si uji
- Tokë pjellore
- Cilësia e ajrit të pastër
- Probleme medicinale dhe probleme gjenetike
- Degradimi i mjedisit
- Ndërtesa të dobëta
- Përmytje

Mirëpo, të gjitha këto rreziqe që dëmtojnë cilësinë e jetës, ekonominë dhe asetet e Kosovës, nuk janë të krahueshme me rrezikun që mund të shkaktojë korrupsioni në mjedis për të gjithë organizmat e gjallë që preken nga kjo dukuri negative, e cila nuk shprehet vetëm në Kosovë por pothuajse në të gjithë botën.

Në Kosovë, aktivitetet apo pikat kryesore ku shfaqet korrupsioni ndaj mjedisit janë prerja ilegale e pyjeve, nxjerrja ilegale e zhavorrit, hedhja e mbeturinave dhe derdhja e ujërave të zeza në lumenj dhe liqene. Në këto pika është e mundur edhe kryerja e veprave penale si ryshfeti i doganierëve dhe punonjësve të policisë, ryshfeti i gjyqtarëve dhe akterëve të tjerë ndëshkues, ryshfeti i nëpunësve administrativë që japin leje, licenca dhe miratime mjedisore, si dhe ryshfeti i inspektorëve të mjedisit të cilët nuk i raportojnë dhe merren me ata që dëmtojnë mjedisin. Këto aktivitete janë keqpërdorur nga individë apo grupe të interesit në Kosovë, për përfitime ekonomike dhe dëmtim të mjedisit, duke mos menduar për pasojat ekonomike përtej, por edhe për pasojat të cilat janë të pariparueshme si degradimi i mjedisit, dëmtimi i bimëve, dhe jetën e kafshëve, dhe më shumë humbjen tragjike të jetës njerëzore. Një rol të rëndësishëm në abuzimin e këtyre aktiviteteve luajnë edhe organet ligjore dhe vendimmarrëse, të cilat duke mos ndëshkuar autorët dhe duke neglizhuar rastet e korrupsionit mjedisor, po lejojnë vazhdimin dhe rritjen e veprimtarive të paligjshme dhe të dëmshme krahas natyrës. Dhe e gjithë kjo është shkaktuar si rezultat i legjislacionit të Kosovës, i cili në një formë apo në një tjetër lejon degradimin e mjedisit, pa u ndëshkuar në formën dhe mënyrën e duhur.

Një shembull i korrupsionit mjedisor në Kosovë është prerja ilegale e pyjeve. Sipas të dhënave zyrtare, Kosova humb çdo vit 656 hektarë me pyje që mbulojnë një fushë e gjysmë futbollit çdo ditë. Nga viti 2000 deri në vitin 2021, Kosova ka humbur 8,234 hektarë pyje. Shkurtimet janë rritur edhe më shumë në 2021 dhe 2022 për shkak të rritjes së kostos së burimeve të tjera që banorët përdorin për ngrohje. Krahas dëmtimit të pyjeve, prerja ilegale po shkakton edhe rrezik të shtuar nga vërshimet, të cilat shpeshherë kur reshjet janë më të dendura, shkaktojnë probleme për banorët e Kosovës, deri në atë pikë sa uji hyn në shtëpi, dëmton teknologjinë dhe dëme materiale të tjera. Përveç prerjeve ilegale të pyjeve, dëmtimet e shtretërve të lumenjve, nxjerrja e zhavorrit, e kështu me radhë, kontribuojnë në vërshimet në Kosovë.

Sistemi gjyqësor është i dobët në trajtimin e rasteve të korrupsionit mjedisor. Kjo është shpesh për shkak të mungesës së ligjeve dhe rregulloreve, si dhe mungesës së zbatimit. Për më tepër, gjyqtarët dhe prokurorët mund të hezitojnë të ndjekin penalisht krimet mjedisore, për shkak të natyrës komplekse të çështjes dhe barrës së lartë të provës. Si rezultat, autorët e krimeve mjedisore shpesh mbeten të pandëshkuar. Kjo jo vetëm që krijon një sistem të padrejtë, por dërgon edhe një mesazh se këto lloj krimesh tolerohen. Në mënyrë që sistemi gjyqësor të trajtojë në mënyrë efektive korrupsionin mjedisor, duhet të ketë një vullnet politik për ta bërë këtë. Ligjet e mjedisit përcaktojnë gjobat për shkelje të neneve nga 100 € deri në 50,000 € nëse individi ose shkelësi është person juridik. Por vendosja e gjobave përballet me dobësi në sistemin e monitorimit dhe inspektimit, si dhe me numrin e madh të çështjeve të mbetura në gjykatë. Vetëm në vitin 2011 një subjekt ekonomik u gjobit për mosrespektim për herë të parë me 40,000 € për mosregjistrimin e emetimeve.¹⁰

¹⁰ Banka Botërore, Analiza mjedisore e gjendjes Vlerësimi i kostos së degradimit të mjedisit, rishikimi institucional dhe rishikimi i shpenzimeve publike për mjedisin, i qasshëm në: <https://web.worldbank.org/archive/website01352/WEB/IMAGES/KOSOV-10.PDF>

Mbrojtja e gazetarëve që punojnë në mbrojtjen e mjedisit

Gazetarët janë një kategori qytetarësh që mbështeten në deklaratë, prova dhe të dhëna që çojnë në hartimin e një lajmi, zbulimin e një krimi ose evidentimin e parregullsive. Puna e tyre në terren, takimet me kategori të ndryshme qytetarësh, ballafaqimi me problemet dhe parandalimi i zbardhjes së rasteve e bëjnë punën që ata bëjnë të rrezikshme dhe jo shumë të qëndrueshme. Në të njëjtin rrezik janë edhe gazetarët që hulumtojnë dhe interesohen për çështjet mjedisore, mbrojtjen e mjedisit, aferat korruptive dhe identifikimin e shkaqeve të përkeqësimit të situatës në terren.

Komiteti për Mbrojtjen e Gazetarëve (CPJ) është e vetmja organizatë me bazë në SHBA e dedikuar vetëm për të luftuar për të drejtën e gazetarëve në mbarë botën për të raportuar lajmet hapur dhe në mënyrë të pavarur, pa frikë nga hakmarrja. Komiteti për Mbrojtjen e Gazetarëve mbron të drejtën e gazetarëve për të raportuar lajmet në mënyrë të sigurt kur shkelet ligji dhe dëmtohen qytetarët, pavarësisht nëse zbulohet ndonjë aferë korruptive e ndonjë personi apo dëmtohet ndonjë organizatë. Në Kosovë gazetarët mbrohen në disa forma.

Përveç CPJ-së, gazetarët që punojnë në Kosovë mbrohen nga ligjet e Kosovës, kushtetuta e Kosovës si dhe organizatat qeveritare si Asociacioni i Gazetarëve të Kosovës (AGK). Korniza ligjore e aplikueshme aktualisht në Kosovë vlerësohet pozitivisht edhe nga AGK dhe organizata të ndryshme ndërkombëtare, të cilat në raportet e tyre theksojnë garancitë që u ofron mediave dhe gazetarëve kjo kornizë ligjore, e cila edhe pse e mirë, nuk zbatohet sa duhet. Bazuar në analizën e bërë të kuadrit ligjor që lidhet me lirinë dhe punën e medias dhe gazetarëve, duke përfshirë lirinë e shprehjes, mund të thuhet se kuadri ligjor i analizuar me metodën përshkruese, si nenet 40, 41 dhe 42 të Kushtetutës së Kosovës, Ligji për Mbrojtjen e Burimeve të Gazetarëve, Ligji për Mbrojtjen e Denoncuesve, Ligji për Qasjen në Dokumente Publike, Ligji Civil Kundër Shpifjes dhe Fyerjes dhe Ligji i Punës, përgjithësisht konsiderohen të mirë dhe në harmoni me standardet ndërkombëtare.

Neni 40 [Liria e Shprehjes]

1. Liria e shprehjes është e garantuar. Liria e shprehjes përfshin të drejtën për t'u shprehur dhe për të shpërndarë dhe marrë informacion, mendime dhe mesazhe të tjera pa pengesë.¹¹
2. Liria e shprehjes mund të kufizohet me ligj në rastet kur është e nevojshme të parandalohet nxitja ose provokimi i dhunës dhe armiqësisë në bazë të racës, kombësisë, etnisë ose fesë.

¹¹ Kushtetuta e Kosovës, neni 40, qasja në : <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=3702>

Neni 41 [E drejta e Qasjes në Dokumente Publike]

1. Çdo person gëzon qasjen e duhur në dokumente publike.¹²
2. Dokumentet e institucioneve publike dhe organeve të autoriteteve shtetërore janë publike, me përjashtim të informacionit që kufizohet me ligj për shkak të privatësisë, sekreteve tregtare ose klasifikimit të sigurisë.

Neni 42 [Liria e Medias]

1. Liria dhe pluralizmi i medias janë të garantuara.¹³
2. Censura është e ndaluar. Askush nuk mund të pengojë shpërndarjen e informacionit ose ideve nëpërmjet mediave, përveç nëse është e nevojshme për të parandaluar nxitjen ose provokimin e dhunës dhe armiqësisë për shkak të racës, kombësisë, etnisë ose fesë.
3. Gjithkush ka të drejtë të korrigojë informacionin e publikuar të pavërtetë, të paplotë dhe të pasaktë, nëse cenon të drejtat dhe interesat e tij/saj në përputhje me ligjin.

Të tre këto nene të Kushtetutës së Kosovës u japin të drejta të plota gazetarëve dhe mediave në ushtrimin e detyrës së tyre, qasje në dokumente që mund të çojnë në zbardhjen e aferave korruptive, mbrojtjen e mjedisit dhe identifikimin e atyre që dëmtojnë ekonominë në zhvillim.

Gazetari investigative nënkupton zbulimin e çështjeve që fshihen qëllimisht nga dikush në një pozicion pushteti, apo rastësisht, pas një mase kaotike faktesh dhe rrethanash dhe analiza e ekspozimi i të gjitha fakteve relevante për publikun. Në këtë mënyrë, gazetaria investigative kontribuon në mënyrë thelbësore për lirinë e shprehjes dhe zhvillimin e medias. Kjo kategori gazetarësh është tipike për temën e mbrojtjes së mjedisit, për faktin se përfitimet e mëdha që janë në kuadrin e mjedisit dhe aferat korruptive që fshihen pas tij, nuk janë të lehta për t'u zbuluar.

Raportimi mjedisor është një degë e gazetarisë me rreziqe të larta dhe ndikim të shtuar për faktin se reporterët që mbulojnë mjedisin shpesh trajtojnë çështje të ndjeshme ose histori që përfshijnë biznese me ndikim, aktivitete kriminale ose incidente me rrezik të lartë, si konfliktet e përdorimit të tokës. Epo, një përmbledhje e tillë është ndërkombëtare, pasi Kosova, sa i përket mbrojtjes së gazetarëve, është në një nivel shumë të këndshëm dhe të sigurt. Kjo për faktin se numri i gazetarëve që merren me çështje mjedisore dhe krime kundër mjedisit, edhe pse nuk ka të dhëna të sakta, është mjaft i vogël. Janë pikërisht këto kategori gazetarësh që kanë zbuluar shkeljet me hidrocentralet në Kosovë, të cilat kanë sjellë pezullimin e lejeve dhe licencave për ndërtimin e hidrocentraleve të reja.

¹² Kushtetuta e Kosovës, neni 41, i qasshëm në: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=3702>

¹³ Kushtetuta e Kosovës, neni 42, i qasshëm në: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=3702>

Përmbledhje

Gazetaria investigative është një armë e fuqishme në luftën kundër krimit mjedisor. Duke hedhur dritë mbi aktivitetet e paligjshme, të tilla si prerjet e paligjshme ose trafikimi i kafshëve të egra, gazetarët mund të ndihmojnë për të sjellë ndryshim. Për më tepër, gazetaria hulumtuese mund të ndihmojë në rritjen e ndërgjegjësimit të publikut për çështjet mjedisore dhe në krijimin e mbështetjes për përpjekjet e ruajtjes. Në vitet e fundit, gazetarët investigativë kanë luajtur një rol jetik në ekspozimin e krimeve mjedisore dhe sjelljen e përgjegjësve para drejtësisë. Ndërsa bota bëhet gjithnjë e më e vetëdijshme për nevojën për të mbrojtur mjedisin tonë, është e qartë se gazetaria investigative do të vazhdojë të jetë një mjet i rëndësishëm në luftën kundër krimit mjedisor.

Kosova ka rregullat, parimet dhe ligjet e veta kushtuar mjedisit, të cilat në fillim janë frymëzuar drejt aspiratave për harmonizim të plotë dhe përputhshmëri me parimet dhe rregullat ndërkombëtare mjedisore. Këto ligje dhe rregullore janë në përputhje me ligjet dhe direktivat evropiane. Sfidat në mjedis padyshim nuk janë të vogla, por jo të pakapërcyeshme nëse ligji zbatohet më saktë, nëse ndërgjegjësohen qytetarët dhe nëse gazetarët rriten dhe hetojnë më shumë çështjet mjedisore.

Kosova i ka integruar çështjet mjedisore në Kushtetutën e Kosovës, ligjet dhe aktet administrative të saj. Neni 7 dhe neni 52 i Kushtetutës së Kosovës janë akte kushtetuese që mbrojnë mjedisin në të gjithë territorin. Ndërsa përveç kësaj, ligjet kryesore për mbrojtjen e mjedisit në Kosovë janë Ligji për Mbrojtjen e Mjedisit në Kosovë, Ligji për mbrojtjen e ajrit nga ndotja, Ligji për Vlerësimin Strategjik Mjedisor, Ligji për Vlerësimin e Ndikimit në Mjedis, Ligji për Parandalimin e Integruar dhe Kontrollin e Ndotjes, Ligji për Inspektoratin e Mjedisit, Ujit, Natyrës, Planifikimit Hapësinor dhe Ndërtimit dhe Ligjit për Planifikim Hapësinor.

Instrumentet ligjore për mbrojtjen e mjedisit në Kosovë dhe në të njëjtën kohë akterët kryesorë qendrorë janë Ministria e Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës së bashku me agjencitë që veprojnë në kuadër të saj, siç është Agjencia për Mbrojtjen e Mjedisit të Kosovës. Sa i përket nivelit lokal, kompanitë rajonale dhe komunale të mbetjeve dhe kompanitë rajonale të ujit janë disa nga akterët që kontribuojnë në çështjet mjedisore.

Gazetarët mjedisorë në Kosovë mbrohen nga Kushtetuta e Kosovës, ligjet e Kosovës, organizatat joqeveritare si Asociacioni i Gazetarëve të Kosovës (AGK) dhe organizatat ndërkombëtare si Komiteti për Mbrojtjen e Gazetarëve (CPJ). Megjithatë, numri i gazetarëve mjedisorë është i vogël, duke ditur që problemet me mjedisin nuk janë të pakta në ekonominë tonë në zhvillim.

Rekomandime

Sistemi gjyqësor duhet të rrisë transparencën ndaj hetimeve, aktakuzave, thirrjeve dhe proceseve gjyqësore në fushën e mbrojtjes së mjedisit dhe rasteve të korrupsionit në veçanti. Këshilli Gjyqësor duhet të sigurojë që të dhënat për rastet e degradimit të mjedisit të jenë të sakta dhe të përditësuara. Kjo do t'i mundësojë Këshillit t'i trajtojë rastet me urgjencën që meritojnë dhe të sigurohet që burimet të përdoren në mënyrë efektive. Të dhënat e pasakta për rastet e degradimit të mjedisit janë një pengesë kryesore për marrjen e masave efektive.

Gazetarët luajnë një rol të rëndësishëm në tërheqjen e vëmendjes ndaj rasteve të korrupsionit dhe degradimit të mjedisit. Megjithatë, shpesh atyre u mungojnë trajnimet dhe burimet e nevojshme për të hetuar dhe raportuar në mënyrë efektive për këto çështje komplekse. Si rezultat, mekanizmat vetërregullues të medias, si Këshilli i Medias së Shkruar, duhet të marrin trajnimin e duhur në fushën e mbrojtjes së mjedisit. Ky trajnim do t'i pajisë gazetarët me njohuritë dhe aftësitë e nevojshme për të hetuar dhe raportuar në mënyrë efektive për rastet e korrupsionit dhe degradimit të mjedisit. Përveç kësaj, do të ndihmonte në ndërtimin e kapaciteteve të këtyre mekanizmave vetërregullues të medias për të mbrojtur më mirë të drejtat e gazetarëve dhe për të mbajtur median përgjegjëse për raportimin e saj.

Një platformë online që gjurmon rastet e korrupsionit mjedisor do të ishte një burim i vlefshëm për gazetarët dhe organizatat e shoqërisë civile që punojnë për të ekspozuar krimet mjedisore. Një platformë e tillë mund të sigurojë informacione të përditësuara mbi hetimet në vazhdim, të lejojë përdoruesit të kërkojnë për raste specifike dhe të sigurojë informacione kontakti për informatorët kryesorë. Përveç kësaj, platforma mund të shërbejë si një depo për dokumentet gjyqësore dhe materiale të tjera përkatëse. Duke e bërë këtë informacion më të disponueshëm, ne mund të ndihmojmë që krimet mjedisore të hetohen dhe ndiqen penalisht në mënyrë më efektive.

Ministria e Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës duhet të hartojë dhe publikojë një hartë të zonave të dëmtuara mjedisore dhe të publikojë informacione të rregullta për statusin e tyre në mënyrë që të shtohen mundësitë për mbulim më të madh mediatik. Duke vepruar kështu, media do të jetë në gjendje të raportojë më lehtë mbi statusin e këtyre zonave dhe ecurinë e përpjekjeve për pastrim. Kjo do të ndihmojë gjithashtu në rritjen e ndërgjegjësimit të publikut për dëmtimin mjedisor dhe rëndësinë e mbrojtjes së burimeve tona natyrore. Për më tepër, publikimi i këtij informacioni do t'i lejojë grupet mjedisore të monitorojnë statusin e zonave të dëmtuara dhe të mbajnë përgjegjës qeverinë për përpjekjet e saj të pastrimit.

Rastet e degradimit të mjedisit dhe korrupsionit mjedisor duhet të trajtohen me prioritet. Mund të përdoren modalitete të ndryshme për t'i dhënë përparësi rasteve të korrupsionit mjedisor dhe për të mbrojtur gazetarët që raportojnë këto raste. Forcimi i inspektoratit mjedisor është gjithashtu një mundësi që duhet të merret parasysh në mënyrë që rastet e korrupsionit mjedisor të trajtohen në mënyrë efektive nga organet inspektuese dhe administrative.

Organizimi i një fushate sensibilizuese për qytetarët e Kosovës dhe për mundësitë e raportimit të ndikimeve negative në mjedis. Krijimi i një platforme të veçantë përmes së cilës qytetarët mund të kontribuojnë me kallëzime për vepra penale, veprimtari të paligjshme dhe denoncime të personave

të përfshirë në krime kundër mjedisit, do të ndikonte pozitivisht në ndalimin e korrupsionit dhe krimit mjedisor.

